

**Készült az ORTT
Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézete
megbízásából**



**Elemzés a médiaszabályozó hatóságok munkájáról,
valamint a nemzetközi audiovizuális szabályozás irányairól
2009. június**

Készítette:

Dr. Nyakas Levente

**Elemzés a médiaszabályozó hatóságok munkájáról, valamint
a nemzetközi audiovizuális szabályozás irányairól
(2009. június)**

készítette:

Dr. Nyakas Levente

I.

Médiapluralizmus

Európai tanulmány a médiapluralizmusról és mérhetőségéről az EU tagállamokban

2009. júniusában hozta nyilvánosságra az Európai Bizottság azt a független tanulmányt (Tanulmány),¹ amely azt célozza, hogy mérhető legyen az EU tagállamokban a média pluralizmusa. A Tanulmány gyakorlati célja az volt, hogy meghatározza és kipróbálja a médiapluralizmus méréséhez szükséges konkrét és objektív mutatók (indikátorok) rendszerét. A tanulmány foglalkozik többek között:

- a médiapluralizmus fogalmával és mérhetőségével;
- a média területén lejátszódó technológiai és gazdasági trendekkel és ezek feltételezett médiapluralizmusra gyakorolt hatásával;
- elmagyarázza részletesen a médiapluralizmus monitoring eszköz (Media Pluralism Monitor - MPM) kialakítását;
- az MPM indikátorok részletes leírását adja.

A Tanulmányelkészítésében részt vett a Közép-Európai Egyetem is.

A médiapluralizmus és szabályozás összefüggése tagállami szinten is vitatott problémakörnek tekinthető. A legtöbb esetben a médiaszabályozás a **médiakoncentráció** valamilyen típusú kezelésével reagál a médiapluralizmus biztosítására azzal az előfeltevéssel élve, hogy a média koncentrációja hátrányosan befolyásolhatja kínálat sokszínűségét.² Amint arra Gálik Mihály – aki maga is szerzője volt a Tanulmánynak – rámutat: „A média koncentrációja és pluralizmusa közötti összefüggés ugyanakkor a legtöbb esetben csak áttételesen érvényesül, közvetlen hatások kimutatása a legtöbb esetben megoldhatatlan feladat. Ráadásul a médiakoncentráció és a média pluralizmusa, a mediakínálat sokszínűsége közti összefüggés nem természeti törvény erejű, csak tendenciaszerűen érvényesül: az idevágó médiagazdaságtani kutatások meggyőzően bizonyítják, hogy adódhatnak és adódnak is olyan esetek, amelyekben a média koncentrációja éppen hogy elkerülhetetlen egy adott iparágban a mediakínálat fenntartására, illetve amikor magasabb koncentráció színesebb kínálathoz vezet a médiapiacra, mint az alacsonyabb.”³

¹ *Independent Study on Indicators for Media Pluralism in the Member States –Towards a Risk-Based Approach* Prepared for the European Commission Directorate-General Information Society and Media SMART 007A 2007-0002 by K.U.Leuven – ICRI (lead contractor), Jönköping International Business School – MMTC, Central European University – CMCS, Ernst & Young Consultancy Belgium, mely megtalálható a Dokumentumgyűjteményben

² Id. Gálik Mihály: A médiakoncentráció közös európai szabályozásáról, *Infokommunikáció és jog*, 17. szám, 2007. február, 5-9. forrás: http://www.infojog.hu/sites/infojog.hu/files/Galik_a_mediakonc.pdf

³ Gálik, 2007, 5.

1. A médiapluralizmus az európai szintén

A médiapluralizmus **európai** dimenzióit tekintve még komplikáltabb képhez jutunk, már ami a szabályozhatóságát illeti. Az európai szintén is alapvetően a médiakoncentrációk szabályozásán keresztül kívánták megfogni a problémát. Az igényt a média területén is megjelenő globalizációs folyamatok vetették fel.⁴ **Történetileg** az EU jogalkotásában a tenni akarást és tanácsalanságot egyszerre fejezte ki az Európai Bizottság által kiadott Zöld Könyv,⁵ amely a pluralizmus és a médiakoncentráció összefüggéseit vizsgálta, és egyben felmérte, hogy mennyiben szükséges e tárgyban a közösségi lépés.⁶ A tanácsalanságot az egymásnak ellentmondó határozati javaslat fejezte ki, hiszen egyik oldalról azt mondta, hogy szükséges, a másik oldalról pedig, hogy nem közösségi lépés a médiakoncentrációk kezelésének ügyében. A szükségességet elismerő javaslat is két különböző irányt javasolt, az egyik egy információs rendszer kiépítését látta célszerűnek, mely transzparenssé tenné a globális médiakoncentrációkat, a másik pedig tagállami jogharmonizációt. A bizottsági javaslat nem érett szabályozássá. Az viszont elmondható, hogy a pluralizmus európai szintű biztosításáról folytatott szabályozási gondolkodásban a későbbiekben a **transzparencia** biztosítása vált elsődlegessé, s nem valamilyen közös szabályozás megalkotása. Legalábbis erre utal mind az EU, mind pedig az ET 2004-ben készített jelentése.⁷ Mindkettő az európai koncentrációs folyamatok átláthatóságát tartja fontosnak, melyhez egyrészt adatbázis-építés, másrészt a monitoring tevékenységhez, a folyamatok elemezhetőségéhez közös metodológia megtalálása szükséges.

2. A Tanulmány főbb jellemzői

A **Tanulmány** is ebbe az utóbbi gondolatkörbe illeszthető, melynek történeti előzménye az, hogy Viviane Reding uniós biztos és az intézményi kapcsolatokért és a kommunikációs stratégiáért felelős Margot Wallström bizottsági alelnök 2007. január 16-án háromlépéses stratégiát hirdetett meg az Európai Unió médiájának pluralizmusával kapcsolatban. A stratégia célja egy olyan bizottsági közlemény megalkotása, mely konkrétan be tudja mutatni a médiapluralizmus mérhetőségét szolgáló mutatókat az EU tagállamokban. A stratégia első eleme volt egy munkadokumentum⁸ kidolgozása, amely az ET munkáját mutatta be ezen a területen, másrészt egy tömör összefoglalást ad a tagállamok audiovizuális és nyomtatott sajtó-piacáról.⁹ A második lépcső pedig jelen független Tanulmány elkészítése volt, amely tulajdonképpen a célzott bizottsági közlemény alapjául szolgál. Utóbbi (3. lépcső) jelentős csúszással csak a 2010-ben felálló új Bizottság fogja kibocsátani.

A Tanulmány tulajdonképpen egy metodológiát, **figyelési módszert**/eszközt dolgozott ki (monitoring tool), hogy mérni lehessen az EU tagállamokban a médiapluralizmus szintjét. Látható tehát, hogy az EU a fent említett átláthatósághoz próbál eszközt alkotni. A

⁴ Gálik, 2007, 6.

⁵ Pluralism and Media Concentration in the Internal Market - An Assessment of the Need for Community Action. COM (92) 480, 23 December 1992

⁶ Id. Elemzés (2006. február)

⁷ Id. Elemzés (2004. november)

⁸ Media pluralism in the Member States of the European Union, Commission Staff Working Document SEC(2007) 32 Brussels, 16 January 2007

⁹ Id. Elemzés (2007. január)

médiapluralizmus helyzetének átláthatósága az EU-n belül pedig csak akkor biztosítható, ha közös fogalmakkal dolgozunk. Megjegyezzük: közös vizsgálódási eszköz, fogalmi rendszer adott esetben alapjául szolgálhat egy közös, speciálisan erre a területre szakosodott versenyszabályozásnak. Visszatérve a módszerhez, a mérő/monitoring-eszköz előállításához egyrészt szükség volt a médiapluralizmus fogalmának tisztázására, másrészt azoknak a veszélyeknek (threats) az azonosítására, amelyek veszélyt jelentenek a médiapluralizmusra, harmadrészt pedig azoknak a mutatóknak (indicators) az előállítása, amelyek felhívják az adott vészhelyzetre a figyelmet.

A Tanulmány újdonsága, hogy kilép a Gálik által is emlegetett dimenzióból, azaz hogy a pluralizmus kérdését nem csak a koncentrációs folyamatokra vetíti, hanem a pluralizmus helyzetének mutatói jogi, gazdasági és társadalmi-kulturális tényezőket foglalnak magukba, integrálnak. Ennek alapjául egy **átfogó pluralizmus munkadefiníció** szolgál, mely szerint a pluralizmus annak lehetősége, hogy a médián keresztül számos társadalmi, politikai és kulturális érték, vélemény, információ és érdek nyerjen kifejezést. Azaz jelenti a médiaszolgáltatást, -használatot és terjesztést a következő aspektusokból: 1) tulajdonlás és irányítás; 2) médiatípusok és műfajok; 3) politikai nézőpontok; 4) kulturális kifejezés; 5) helyi és regionális érdekek.

A Tanulmány megpróbálta integrálni az európai diskurzusokban jelenlévő két normatív **pluralizmus-felfogást**: a neoliberálist és a habermasit. Míg előbbi a versenyt és a választás szabadságát, addig utóbbi az „elvi alapokon álló pluralizmus” védelmét hangsúlyozza. Az eltérő pluralizmus-felfogások eltérő szabályozási filozófiát jelentenek az állam részéről. Az MPM nem választ közülük, hanem kompatibilis mindkét megközelítéssel, a választás az MPM-et alkalmazó adott tagállam kockázatvállalásától függ. Ez azt jelenti, hogy mekkora kockázatot hajlandó vállalni az MPM-be foglalt értékek követése terén. A Tanulmány szerint magasabb kockázatvállalásként értelmezhető a neoliberális, míg alacsonyabb kockázatvállalásként az intervencionalista szabályozási elv követése. Értelmezve a Tanulmány megfogalmazásait, tulajdonképpen az adott európai tagállam dönthet afelől, hogy milyen iskolát követ, és ennek megfelelően mely indikátorok, tényezők lesznek azok, amelyek alapján értékelheti saját médiapluralizmusa állapotát

3. A mutatók (indikátorok) szerepe és rendszere

Már az elmondottakból is látható, hogy a Tanulmány kulcselemei a **mutatók (indikátorok)**, hiszen lényegében ezek írják le, hogy a tudomány mit is gondol magáról a pluralizmusról. Az indikátorok egy kockázatalapú analitikus keretbe kerülnek integrálásra. A pluralizmus-munkadefiníciónak megfelelően a mutatók három **kategóriába** (egy jogiba, egy szociodemográfiaiba és egy gazdaságiba) lettek elkülönítve. Az elkülönítés ellenére az egyes mutatók szoros összefüggést mutatnak egymással, amit az is bizonyít, hogy az egyes kategóriákon belül a fenti munkadefiníciónak megfelelően 5 főbb **területre** lettek bontva. Az egyes területeken belül a Tanulmány tisztázza, hogy melyek a pluralizmust befolyásoló tényezők, illetve azonosítja az ezeket veszélyeztető esetköröket, melyeket mutatókká alakítanak át. Az alábbiakban megpróbáljuk vázlatosan **áttekinteni** a médiapluralizmus mutatóit, hiszen – amint az előbbieken ismertetett felosztásból kiderült – igen nagyszámú indikátorról van szó.

3.1. A jogi indikátorok

A **jogi indikátorok** azoknak a **jogi és politikai eszközöknek** a meglétét és hatékony végrehajtását jelenti a tagállamokban, melyek támogatják a médiapluralizmust. A jogi mutatók nemcsak az állami szabályozási és politikai eszközöket foglalják magukban, hanem a társ- és önszabályozási eszközöket is. Általánosan fogalmazva tehát a jogi indikátorok az adott tagállam szabályozási keretének a milyenségét a médiapluralizmus támogatásának szempontjából írják le. Így legfőképpen a véleménynyilvánítás szabadságának helyzetét értékelik, mely többek között függ a nemzetközi normáknak való megfeleléstől (pl. EEJE), az újságírói tevékenység szabályozói garanciáitól (pl. ki és hogyan lehet újságíró, milyen munkafeltételek mellett, miként védi a jogrendszer az információforrásokat stb.), a független szabályozóhatóság meglététől, a médiaműveltség állapotától.

A médiapluralizmust veszélyeztető fő esetkörök így a véleménynyilvánítás szabadságához kapcsolódnak. Így például mennyiben garantált a közérdekű adatok megismeréséhez, a tájékozódáshoz való jog, milyen korlátok vannak az újságírói szakma gyakorlása előtt, biztosított-e a források védelme és a szerkesztői függetlenség, garantált-e a szabályozóhatóság függetlensége, a hatóságnak van-e megfelelően hatékony eszköze a felügyeleti tevékenységhez stb. A jogi indikátorok, tulajdonképpen az azonosított veszélyek mutatókra fordítása, mely jelzi, hogy a szabályozói garanciák léteznek-e egyáltalán, ha igen, akkor azok hatékonyak-e vagy sem.

A jogi kategórián belül a **médiatulajdonlás és irányítás** terület esetében a médiaszabályozásban hagyományosnak mondható problémák jelennek meg. Az indikátorok funkciója itt, hogy értékelhetővé váljon, alkalmas-e a hatályos szabályozás az indokolatlan koncentráció megelőzésére. Az indikátorok közül az adott médium piaci helyzetét meghatározó nézettség, példányszám, bevétel, részesedés, szavazati arányok, továbbá a koncentráció különböző típusai (horizontális, vertikális) eddig is ismertek voltak. Emellett ki kell ugyanakkor emelni, hogy a Tanulmány a megállapított küszöbök (korlátozások) folyamatos felülvizsgálatát tartja szükségesnek a technológiai, a gazdasági vagy a társadalmi változások tükrében, azért, hogy ne legyen akadályoztatva az innováció. Emellett hangsúlyosan jelenik meg egy cselekvőképes, a lefektetett szabályokat alkalmazni tudó hatóság szükségessége.

A pluralizmust veszélyeztető helyzetek akkor állnak elő, ha a szabályozási keret nem képes azt megóvni az indokolatlan tulajdonosi, irányítási koncentrációtól, a médiavállalkozások indokolatlan együttműködésétől, a versenyszabályok között nincsenek speciálisan a médiapluralizmust figyelembe vevő normák, nincs hatékony monitoring és anti-koncentrációs szabályozás, a szabályozói keret nem biztosítja a tulajdonosi/irányítási viszonyok átláthatóságát, és magas belépési küszöböt rögzít a szabályozás.

A jogi kategórián belül a **médiatípusok és műfajok területén** operacionalizált pluralizmus-felfogásról beszélhetünk. Azaz a műfajok és médiatípusok (kereskedelmi, közszolgálati, közösségi) sokszínűségének, együttélésének (nemzeti, regionális helyi szinten) erősítése a cél mind tartalmi (nevel, szórakoztat, tájékoztat), mind pedig a közönség (gyermek, felnőtt, idős) értelmében. A szabályozásnak tehát ezt kell biztosítani valamiképpen. Külön jelentőséggel bír a közszolgálat ezen a területen, hiszen direkter

módon tud eleget tenni az állami szabályozása révén a sokszínűség követelményének, ha a közszolgálat meghatározó alapelveire gondolunk: univerzális tartalomszolgáltatás a nemzet részére. Már csak - a jelenlegi EU-ban kibontakozott vita miatt is¹⁰ - a közszolgálati tevékenység pontos definíciójának megalkotására van szükség, amelyben tisztázni kell, hogy miként képzei az állam – a közösségi jognak megfelelően - az univerzalitás elvének megvalósítását. Az alapvető fenyegetettség az előzőekből következően: a médiatípusoknak/műfajoknak nem megfelelő védelme vagy egyesek hiánya, a közszolgálatosság nem megfelelő meghatározása, finanszírozása.

A politikai pluralizmus területén azoknak a szabályozói biztosítékoknak a meglétét vagy hiányosságát és hatékonyságát kell értékelni, amelyek a különböző politikai csoportosulások médiához való hozzáférése, a nyilvánosság tájékozódáshoz való jogára vonatkoznak. A cél eléréséhez a politikai beavatkozás és a szerkesztői szabadság egyensúlyát kell megtalálni az egyes médiatípusokon belül. A politikai kiegyensúlyozottság strukturális és viselkedési biztosítékokkal valósítható meg: ilyenek például a politikai intézményi reprezentáció, a kiegyensúlyozott, tisztességes és pártatlan tájékoztatás elve, fontos a válaszadás jogának biztosítása, a politikai beavatkozás megakadályozása az írott sajtó esetében önszabályozói, az elektronikus esetében pedig állami szabályozási eszközökkel. A Tanulmány érdekessége ezen a ponton az, hogy a privát szektortól nem követeli meg a pártatlanságot a politikai tárgyú tudósítások esetén a tulajdonos által meghatározott szerkesztői irányvonal miatt, ugyanakkor a tisztesség és pontosság/tényszerűség megkövetelhető. A veszélyhelyzetek akkor állhatnak elő, ha a szabályozás keret az említett problémákat nem kezeli.

A kulturális pluralizmust azoknak a szabályoknak az összessége biztosítja, amelyek ösztönzik vagy kötelezik a médiát olyan tartalomkínálatra, amely visszatükrözi a kultúrák és társadalmi csoportok sokféleségét nemzeti, uniós és nemzetközi szinten. Ilyen szabályok lehetnek azok, amelyek az európai művekre, a független gyártásra vonatkoznak. Ide sorolhatóak a kulturális és társadalmi kisebbségek saját médiavállalkozás létrehozásához való jogát biztosító normák, illetve azok a szerkezeti szabályok, melyek biztosítják adott csoportnak a médiaszakmában, a vezetésében való részvételt, továbbá amelyek a hátrányos társadalmi csoportok hozzáférést biztosítják.

A földrajzi pluralizmus területe szorosan kapcsolódik az előzőhöz, a kulturális pluralizmus illetve a kisebbségi kérdéshez. A szabályozást abból a szempontból értékeli, hogy az megfelelően tekintetbe veszi-e a helyi és regionális és a nonprofit médiát. Mivel az említettek gyengébb pozíciókban vannak források tekintetében, ezért ösztönözni kell fejlesztésüket, az állam pozitív cselekvésekre kötelezett, főként infrastrukturális és technikai támogatás terén, hogy biztosítsa ezen médiumoknak a maximális elérést.

A tanulmányírók külön döntése szerint jogi mutatókon belül egy további, elkülönített területet is képeztek, a **terjesztést**. Az elkülönítés oka, hogy a terjesztés vagy infrastruktúra területén fennálló szűk keresztmetszetek kezelése eleve egy elkülönült terület a szabályozáson belül. Noha a terjesztés területén meglévő szabályozás (például a vertikálisan integrált hálózatok üzemeltetőinek kötelezése, hogy ne diszkriminálják harmadik személyek tartalomszolgáltatását, hogy biztosítsák az univerzális hozzáférést egyes tartalmakhoz, segítsék elő az interoperabilitást) alapvetően versenytörzítő hatás

¹⁰ Id. például Elemzés (2008. november)

kiküszöbölését szolgálják, mellékhatásként jó szolgálatot tesz a pluralizmus biztosításának.

3.2. A szociodemográfiai mutatók

A szociodemográfiai indikátorok az állampolgárok által a tagállamban elérhető médiumok mérését szolgálja, olyan társadalom-demográfiai faktorokon alapul, mint a földrajzi elhelyezkedés, a társadalmi osztály, az életkor, a nem. A mutatók közül a tanulmány írói kivették a médiakoncentrációs területet, és a gazdasági kategórián belül foglalkoznak vele, tekintettel a két kategória indikátorai közötti nagy átfedésre.

A médiatípusok és műfajok területen belül a Tanulmány a közszolgálati médiával kapcsolatos problémákra hívja fel a figyelmet. A legfőbb problematikus hiányterületként azonosítja, mivel a közszolgálat jelenleg jelentős strukturális és tartalmi változásokon megy keresztül Európában. Erre elemzésünkben már az előbbieken utaltunk. Ezen belül is a pluralizmust érintő legfőbb problémának a Tanulmány a közszolgálat **új médiumokhoz való jogának** tisztázatlanságát látja. A megoldás egy egyensúlyi helyzet kialakítása lenne, amely azt jelentené, hogy a közszolgálatnak, az univerzalitás elvéből fakadóan mindenképpen jelen kell lennie az új médiumok piacán, ugyanakkor nem szabad, hogy túlréprezentált legyen; e belépen túl az új médiaszolgáltatások úgy is hozzá tudnak járulni a médiatípusok és műfajok pluralizmusához, ha nagyobb lesz a **társadalmi részvétel az interaktív szolgáltatásokban**. Ez úgy érhető el, ha az új médiumok teret engednek a közönségnek a visszacsatolásra, a javaslatételre vagy a panasztételi eljárásra.

Az egyes szociodemográfiai területeken belül a Tanulmány külön táblázatba foglalja az adott kockázatot, annak fő mutatóját (indikátorát), és a mérés módszerét. Mivel ezek számosak, így legfeljebb egy-egy érdekesebb példát hozunk ezekre. A fentiekből következően jelen területen egyik kockázatként azonosítható, ha nem megfelelő figyelmet szentelnek a társadalmi részvételnek. Ennek mutatója a nyilvánosság számára vélemény- és panasztételre való online médiatér mennyisége lehet, utóbbi a gyakorlatban a 20 leglátogatottabb online média tartalmának elemzésével válik mérhetővé.

A szociodemográfiai mutatók kategóriáján belül a **politikai pluralizmus** a politikai és társadalmi csoportideológiák nézőpontja megjeleníthetőségének és kifejtethezőségének szintjét jelenti a médiában. Ez kétrétegű, egyrészt jelenti valamennyi társadalmi szegmens nyilvánossághoz való hozzáféréshez való képességét és lehetőségét sokfajta ideológiai/politikai nézőpontjuknak, érdeküknek megfelelően. Másrészt a politikai és ideológiai nézőpontok széleskörűségének reprezentációját a médiában.

A Tanulmány a politikai pluralizmuson belül megkülönböztet **belső** pluralizmust, mely tartalmi/ellátói pluralizmust jelent, azaz különböző médiaműsorokkal kifejeződő politikai/ideológiai sokféleséget csakúgy mint azt, hogy egy médium milyen mértékben tükrözi vissza a társadalom egész politikai spektrumát. **Külső** pluralizmus alatt a médiumok médiatulajdonosok politikai kötődésétől való függetlenségét érti. A **közönség/felhasználói** pluralizmus alatt pedig az állampolgárok elérhetőségét és képességét a hozzáféréshez, a kritikus értékeléshez, a fogyasztáshoz vagy a média aktív használatához azért, hogy kifejthessék, elemezhesék vagy éppen ragaszkodjanak politikai hitvallásukhoz és véleményekhez a médián keresztül.

Látható tehát, hogy a vizsgált területen belül további három alterület került elkülönítésre. A belső pluralizmussal kapcsolatos kockázati tényező a politikai elfogultság a médiában, melynek egyik mutatója lehet a politikai szereplők és csoportok titkos tevékenységeinek feltárását célzó oknyomozó tudósítások mértéke. Ennek mérhetőségét szakértői panelekkel képzeli el. A külső pluralizmus esetében a kockázati tényező a médiatulajdon/irányítás túlpolitizáltsága, melynek egyik mutatója például a médiatulajdonosok politikai kapcsolataira vonatkozó adatok nyilvános hozzáférhetősége lehet, amely egy átláthatósági teszttel mérhető.

A Tanulmány **kulturális pluralizmus** alatt nagyszámú kulturális és társadalmi csoportnak a tisztességes és sokszínű reprezentációját és kifejezését érti a médiában, beleértve etnikai, nyelvi, nemzeti és vallási kisebbségeket, fogyatékos embereket, nőket és szexuális kisebbségeket. Ebben az esetben a sokszínűséget mint pluralizmust kell értelmezni, mint inkább különbözőséget/megkülönböztető jelleget, ahol is az adott kisebbségi kultúra megkülönböztetett jellegének megóvása a cél. Jelen esetben tehát az egyes kultúrák közötti kölcsönös interakció elősegítése a cél.

A kulturális pluralizmus a Tanulmány szerint interkulturális párbeszédén keresztül kölcsönös tanulással valósítható meg, másrészt etnikai, vallási és nyelvi alapon szerveződő közösségek közötti információ-, kulturális reprezentáció-, kifejezés és termékcserevel érhető el. Nem szolgálják a kölcsönös megértést és társadalmi integrációt a nyilvános vitákra szolgáló sokszínű, de ugyanakkor exkluzív és párhuzamos nyilvános terek párhuzamos médiarendszerekkel, politikai intézményekkel és terekkel.

A kulturális pluralizmushoz és az azt fenyegető veszélyek azonosíthatóságához **metodológiai** háttérrel is ad a Tanulmány. Két koncepciót említ azzal kapcsolatban, hogy a **médiatartalmak és –szolgáltatások** miként járulhatnak hozzá a kulturális pluralizmushoz. Egyrészt az európai kultúrához tartozás közös érzetének koncepciójáról (nemzeti kultúrák sokfélesége), másrészt a nemzeti, regionális, etnikai és vallási identitások pluralizmusáról (speciális csoportok is benne vannak). A másodikhoz kapcsolódik a reprezentáció hiánya és a sztereotipizált reprezentáció, mindkettő sérti a kulturális pluralizmusnak utóbbi koncepcióját. A **nemzeti, az európai és független művek** támogatásával kapcsolatban arról beszél, hogy a tapasztalat azt mutatja: a kereskedelmi műsorszolgáltatók többé-kevésbé, a közszolgálat értelemszerűen túlszárnyalják a kvótákat, mely akár pozitívnak is tekinthető. Ugyanakkor kiemeli, hogy ezeket az uniós követelményeket a tagállamok hazai produkciók támogatására használják fel, a nem hazai európai művek bemutatására szánt idő ugyanakkor kis arányt képvisel, sőt az európai fikciós film is visszaesést mutat. Ami a médiában dolgozó **munkaerőt** illeti, megállapítható, hogy igen alacsony a reprezentációja a kisebbségeknek a kreatív és döntéshozatali folyamatokban a médiaiparban. Pozitív fejleményként értékeli ugyanakkor, hogy néhány helyen alkalmaznak ún. diversity officer-t, aki figyeli az említett arányokat. A **közszolgálatnak** a kulturális pluralizmusban betöltött szerepéről úgy nyilatkozik, hogy annak ellenére, hogy normatív követelmények fogalmazhatók meg a közszolgálati műsorszolgáltatókkal szemben, a közszolgálati műsorok többségében a társadalom többségben lévő csoportjai kerülnek csak reprezentációra. A **kisebbségi és közösségi médiával** kapcsolatban a Tanulmány megállapítja, hogy főként az államtól függ a kisebbségi (főként nyelvi) média léte (szabályozás, támogatás), mivel piaci alapon (kis elérés miatt) nem tudnak megfelelő finanszírozáshoz jutni. A közösségi média a vélemények pluralitását, a helyi kommunikációs tér kialakítását hivatott biztosítani. A **tartalom és szolgáltatás használatával** kapcsolatban pedig azt fejtí ki, hogy a

pluralizmus egyben sokrétű és gyakran konfliktusba kerülő értékek megjelenítését és megismerését jelenti, mellyel kapcsolatos probléma az, hogy sok esetben az egyes fogyasztói csoportok csak olyan nézetekkel találkoznak, amelyekkel maguk is egyetértenek.

A kulturális pluralizmus területén kockázatként említhető meg például a nemzeti kultúra elégtelen reprezentációja a médiában. Ennek a veszélynek a mutatója a nemzeti alkotások arányának mérése a műsorszolgáltatásban, illetve a nem lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásokban. Mérése egy úgynevezett nemzeti alkotás teszttel történne, amely a nemzeti alkotások sugárzására szánt műsoridő arányát nézné. További példa a kockázatra az elégtelen kisebbségi és közösségi médiarendszer, melynek mutatója lehet az említett médiumok hozzáférése a hálózatokhoz és platformokhoz. A Tanulmány mérésére kvantitatív módszert ajánl, melynek egyik vizsgálódási területe a földfelszíni frekvenciával való ellátottságuk lehet.

A szociodemográfiai kategórián belül a **földrajzi pluralizmus területe** a különböző helyi és regionális közösségek és érdekeiknek tisztességes és sokszínű reprezentációját és kifejeződését jelenti a médiában. A földrajzi pluralizmusnak térbeli (helyben gyártott és terjesztett tartalom) és társadalmi (médiatartalmak és szolgáltatások, melyek a helyi közösségek speciális igényeit célozzák) dimenziója van. Az egyes tagállami nemzeti rendszerek eltérnek a földrajzi adottságaikban, így indikátoraikat is ehhez kell alakítani. Alapvető problémát jelent ezen a területen a centralizáció-decentralizáció és a helyi tulajdoni viszonyok kérdése.

A Tanulmány hasonlóan a kulturális pluralizmus esetéhez itt is ad metodológiai segítséget. E szerint a **nemzeti médiarendszerekben** a gazdag és a fejlett regionális média kompenzálni tudja a külső pluralizmus hiányát egy magasan koncentrált nemzeti piacon. Az olyan médiastruktúra, melyet gazdag és életképes helyi és regionális média jellemez, hozzájárul a földrajzi pluralizmushoz és a sokszínűséghez úgy általában. Ami a **helyi és regionális médiahasználat** problémáját illeti, a kutatások szerint az internethez való hozzáférés és annak használata következetesen alacsonyabb, mint más helyi médiumokhoz való hozzáférés és azok használata ezeken a területeken. A helyi és regionális közösségek arányos és tisztességes reprezentációja a médiában különböző perspektívákkal és háttereket járul hozzá a nyilvános vitákhoz. A közszolgálat szerepe a földrajzi pluralizmusban egyszerűbben megragadható, mivel a normatív szemlélet miatt kötelezhetőek helyi és regionális tartalmak létrehozására és sugárzására.

A kockázati tényezők közül példaként hozható a nemzeti médiarendszer magas centralizációja, melynek egyik mutatója lehet az egyazon vállalkozás által birtokolt nemzeti, helyi és regionális médiavállalkozások kombinációja, ezt kombinált tulajdonosi teszttel lehet mérni.

3.3. A gazdasági mutatók

A gazdasági indikátorok megméri a médiaválasztékot, -sokszínűséget és az ellátói oldal gazdasági teljesítményét, a mérés sok médiavállalkozást vesz figyelembe, a piaci koncentráció szintjén és profitrátákon alapul. A médiapluralizmus gazdasági indikátorainak kifejlesztéséhez nem csupán az ellátási, hanem az elosztási/terjesztési mechanizmusokat és a médiához történő lehetséges hozzáférést is számba kell venni. A Tanulmány beszél arról, hogy a piaci erő méréséről vita van a szakmán belül. A

Tanulmány a Top4/Top8¹¹ elemzési módszert és a HHI¹² elemzést teszi magáévá 60 további különböző gazdasági indikátor mellett, mely a pluralizmushoz kapcsolható.

A gazdasági mutatók kategóriáján belül a **médiatulajdon és -ellenőrzés** területén a fő probléma, hogy médiatulajdon magas koncentrációja (mono-média, kereszt-média és vertikális integráció) közvetlenül hatással lehet a szerkesztői függetlenségre, szűk keresztmetszeteket hozhat létre a terjesztési oldalon, és további együttműködésképeség-zavarokhoz vezethet.

A tulajdon magas fokú koncentrációját jelző mutató lehet például: a médiaipar teljes forgalma, a szektor (teljes, részmunkaidős) foglalkoztatottsága, a szektoronkénti és valamennyi médiára vetített tulajdoni koncentráció, a közönség koncentrációja tulajdonosonként a szektorra és valamennyi médiára vetítve, a reklámkoncentráció a szektorra és valamennyi médiára vetítve, az egyesülési és felvásárlási trendek stb.

A **médiatípusok és műfajok pluralizmusára** leginkább az jelent veszélyt, ha nincs elegendő piaci forrás a médiumok választékának finanszírozására, mely bizonyos médiatípusok hiányához vagy alulreprezentáltságához vezet. A különböző médiára történő fogyasztói és hirdetési költségek, csakúgy mint a közfinanszírozás, meghatározzák egy médium fenntarthatóságát, így a piacon lévő médiumok választékát is, mely a közönség által elérhető médiatípusok sokféleségét veszélyezteti.

A fenti veszélyt jelző mutató lehet például a finanszírozási veszély esetében a fogyasztói költség aránya a különböző médiatípusokra az egy főre jutó GDP arányában, míg a médiatípusok esetében a nemzeti rádió/televízió adók, napilapok, magazinok, napi internetes híroldalak száma.

A **médiaműfajok** és -funkciók esetében a veszély abban áll, hogy bizonyos funkciók hiányoznak vagy alulreprezentáltak, vagy bizonyos műfajok hiányoznak. Ezen veszélyek gazdasági indikátora lehet például a szórakoztató, oktató és közéleti/hírműsorok aránya a televíziózásban/rádiózásban.

A **politikai pluralizmusra** veszélyt jelentő tényező az egy politikai csoport által médiára gyakorolt egyoldalú hatás, a társadalomban jelen lévő politikai/ideológiai csoportok nem megfelelő reprezentációja a médiában, valamint a politikai kisebbségek érdekeiknek nem elégséges megjelenítése egy adott időszakban.

Az említett veszélyek mutatója lehet például az engedélyezés strukturális irányítása és a privát média politikai kapcsolódásainak egyezése a parlamenti képviseléssel.

A **kulturális pluralizmus** esetében veszélyt jelenthet a társadalom egyes kulturális, vallási, nyelvi és etnikai csoportjainak nem megfelelő reprezentációja a médiában, értve ez alatt a nemi, az életkori és a fogyatékos csoportokat is, továbbá a nemzeti kulturális identitás veszélyeztetését.

¹¹ A piacok ellenőrzésének mérésére kifejlesztett eszköz, mely az első 4 és első 8 vezető cég piaci aktivitását hasonlítja össze a piacon lévő valamennyi cég aktivitásával

¹² Herfindahl-Hirschmann Index: a piaci erő mérésére szolgáló indikátor, melyet a versenyjog kifejlesztett ki és használják a médiapiac koncentrációjának mérésére is

Az egyes csoportok reprezentációjának nem megfelelő voltát jelző gazdasági indikátor lehet például a kisebbségi napilapok, magazinok száma, a kisebbségi rádió/televízióműsorok aránya a műsorok teljes számához viszonyítva, a kisebbségi, nyelvi média finanszírozása. A nemzeti kulturális identitás esetében ilyen indikátor lehet például a külföldi televíziós alkotások százalékaránya, az elérhető külföldi televízió/kábel/műholdas/ADSL csatornák száma, a külföldi és nemzeti csatornák közönségaránya stb.

A földrajzi pluralizmust veszélyeztető tényezőnek tekinthető az egyes földrajzi területek vagy/és helyi közösségek alulreprezentáltsága vagy reprezentáltságának hiánya a médiában. A veszélyhelyzetet többek között a következő indikátorok jelezhetik: a regionális/helyi napilapok, televízió és rádiócsatornák száma, ezen médiumok aránya a nemzeti médiumokhoz viszonyítva.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy egy olyan Tanulmány készült, mely létrehozott egy európai Médiapluralizmus Figyelőt (Media Pluralism Monitor - MPM). Az MPM jellemzői: kockázatalapú, teljességre törekvő, felhasználóbarát, és amely jogi, gazdasági és társadalom-demográfiai jellemzőkkel bír. Az MPM képes többek között a médiatulajdonról/irányításról, a médiatípusokról és műfajokról, a politikai pluralizmusról, a kulturális pluralizmusról és a földrajzi pluralizmusról adatokat szolgáltatni. Az MPM tulajdonképpen egy diagnosztikai eszköz, mely egy kockázatkezelési stratégián nyugszik. Alapvető célja az empirikus adatgyűjtés a médiapluralizmust veszélyeztető tényezőkről a tagállamokban, így nem ír elő semmilyen speciális megoldást sem az adott kockázati helyzetre. Noha az MPM az egységes tagállami analitikus mérést szolgálja, de csak abból a célból, hogy összehasonlítható adatokat kapjunk, de nem szolgálja a tagállami politikák harmonizálását. A tagállamokra, hatóságokra bízva a médiapluralizmus megoldását, attól függően, hogy adott tagállamban mekkora a kockázatéség. Az MPM a politikaformálóknak tulajdonképpen egy pluralizmus-auditáló eszközt ad.